

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Кафедра соціальної та практичної психології

**Особливості використання проєктивних методик для
діагностики міжособистісних стосунків**

Курсова робота
студентки 53 групи
соціально-психологічного факультету
заочної форми навчання
Кичук Тетяни Олександрівни

Науковий керівник:

асистент кафедри:
Весельська Алла Леонідівна

Житомир 2009

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні основи міжособистісних стосунків у психологічному вимірі та практичне застосування проєктивного методу в практиці практичного психолога.	7
1.1. Поняття міжособистісних стосунків як одного з видів суспільних відносин.	7
1.1.1. Основні елементи інтерперсональних стосунків: когнітивний, афективний та поведінковий.....	12
1.1.2. Якості особистості, які впливають на формування міжособистісних стосунків.....	13
1.1.3. Перелік психологічних тестів для діагностики міжособистісних стосунків.....	17
1.2. Аналіз історії розвитку й обґрунтування проєктивного методу.....	20
1.2.1. Галузі застосування проєктивних методик.....	27
1.2.2. Класифікація проєктивних методик.....	30
1.3. Проєктивні методики для діагностики міжособистісних стосунків.....	35
Розділ II. Методи та методологія дослідження міжособистісних стосунків у старшокласників.....	37
2.1. Проєктивна методика: Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА).....	37
2.2. Методика Q-сортування тенденцій поведінки в групі.....	40
Розділ III. Емпіричне дослідження міжособистісних стосунків підлітків.....	45
3.1. Організація дослідження.....	45
3.2. Результати дослідження та інтерпретація.....	47
Висновки.....	50
Список використаної літератури.....	51

Вступ

Актуальність дослідження. У вітчизняній психології існує множина думок із приводу того, яке місце займають міжособистісні відносини в реальній системі життєдіяльності людей. І природно, у першу чергу необхідно згадати про В.Н.Мясищева, що вважав, що саме головне, що визначає особистість - "...її відносини до людей, що є одночасно взаєминами..."[12,с.206]. Аналізуючи "місце розташування" міжособистісних відносин у соціально-психологічній літературі, Г.М.Андрєєва [2] відзначає, що їх розглядають насамперед щодо системи суспільних відносин: в одному ряді, або на самому верхньому рівні суспільних відносин (Кузьмін, 1967); як відбиття у свідомості суспільних відносин (Платонов, 1974). Сама ж вона стверджує, що: "...природа міжособистісних відносин може бути правильно зрозуміла, якщо їх не ставити в один ряд із суспільними відносинами, а побачити в них особливий ряд відносин, виникаючих усередині кожного виду суспільних відносин, не поза ними..."[2,с.72].

Розглядаючи міжособистісні відносини як видове поняття стосовно родового "психологічні відносини" (відповідно до концепції В.Н.Мясищева), Н.Н.Обозов відзначає: "Міжособистісні відносини - завжди " суб'єкт-суб'єктні" зв'язки" [13,с.7]. Вони характеризуються постійною взаємністю й мінливістю (що обумовлюється активністю не тільки однієї зі сторін).

Виходячи з таких критеріїв, як глибина відносини, вибірковість у виборі партнерів, функції відносин, Н.Н.Обозов пропонує наступну класифікацію міжособистісних взаємин [13]: знайомства, приятельські, товариські, дружні, любовні, подружні, родинні й деструктивні відносини.

Виділяючи в структурі особистості кілька рівнів характеристик (загальноновидові, соціокультурні, психологічні, індивідуальні), він відзначає: "...Різні види міжособистісних взаємин припускають включення в спілкування тих або інших рівнів характеристик особистості..."[13,с.117]. Тому головним критерієм він вважає міру, глибину залучення особистості у відносини.

Для практичного психолога величезне значення має психодіагностика міжособистісних відносин. У цей час у психології існує досить велика кількість конкретних методик, що дозволяють їх досліджувати.

В.Б.Бистрицкас і Г.Т.Хоментаскас [14,с.179] відзначають наступні підстави для систематизації цих методик: "...Оцінка міжособистісних відносин у різних підходах опирається на різні психічні детермінанти особистості... Таким чином, дослідник постає перед проблемою вибору "глибини" методики, що жадає від його точного усвідомлення того, на механізмах якої психологічної реальності побудована методика..." [14,с.181].

Об'єкт дослідження: психодіагностика міжособистісних стосунків.

Предмет дослідження: особливості використання проєктивних методик для діагностики міжособистісних стосунків.

Гіпотеза дослідження: інтерпретація результатів проєктивної методики спрямованої на визначення особливостей міжособистісної взаємодії у групі старшокласників буде мати протиріччя з результатами не проєктивної методики, отриманих на цій же вибірці, оскільки обидві діагностичні процедури спрямовані на різні сфери психічного відображення (свідомої та несвідомої), характерів міжособистісних стосунків в групі.

Мета дослідження полягає в теоретичному та емпіричному розгляді проблеми діагностики особливостей міжособистісних стосунків за допомогою проєктивного методу.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психологічний зміст проблеми в науковій літературі.
2. Розглянути класифікацію методик діагностики міжособистісних стосунків.
3. Здійснити емпіричну перевірку сформованої гіпотези.
4. Сформулювати висновки теоретико-емпіричного дослідження.

Методи та методологія дослідження:

Дослідження проводилося в загальноосвітній школі №16 міста Житомира з випускниками 11-А класу.

Для діагностики було використано методики:

⇒ Методика « Q-Сортування» тенденцій поведження в групі.

⇒ Проективна методика «Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА)»

Надійність і вірогідність. Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечується репрезентативністю вибірки (15 осіб); застосуванням методів, адекватних меті і завданням дослідження; застосуванням кількісного та якісного аналізу.

Практична значимість даної роботи заключається в можливості її використання як для психодіагностичної практики студентів та професіоналів-психологів так і для поглиблення теоретичних знань щодо особливостей дослідження міжособистісних стосунків за допомогою проективних методик.

Розділ І. Теоретичні основи міжособистісних стосунків у психологічному вимірі та практичне застосування проєктивного методу в практиці практичного психолога.

1.1. Міжособистісні стосунки як один з видів суспільних відносин.

Міжособистісні стосунки –це сукупність об'єктивних зв'язків та взаємодій між особами, які належать до певної групи; система установок, очікувань, стереотипів, орієнтацій, через які люди сприймають і оцінюють один одного.

Характерною ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. Отже, ми можемо визначити їх як : « взаємини людей, що формуються в процесі безпосередньої взаємодії в групі, мають неформальний характер і містять емоційно забарвлену та значущу оцінку партнерів по спілкуванню».

Міжособистісні стосунки охоплюють широке коло явищ, але головним регулятором сталості, глибини, неповторності міжособистісних стосунків є привабливість однієї людини до іншої. Тому стан задоволеності-незадоволеності виступає основним критерієм оцінки таких стосунків. Привабливість складається з почуттів симпатії та притягання. Якщо симпатія-антипатія — це переживання задоволення та незадоволення від контактів з іншими людьми, то притягання-відштовхування — практична складова цих переживань (М.Обозов).

Міжособистісна привабливість-непривабливість може набувати характер сталих зв'язків між людьми й переходити у взаємну прихильність або неприхильність. Прагнення бути разом може стати потребою, і тоді ми говоримо про певний тип міжособистісних стосунків: приятні, дружніх, товариських, подружніх.

У регуляції стосунків беруть участь три мотиваційні аспекти: «я хочу»,

«я можу» і «треба». Особистого бажання («я хочу») недостатньо для виникнення стосунків. Необхідне узгодження взаємних бажань і можливостей («я можу»). Я «треба» — найважливіший аспект утворення, розвитку або руйнування стосунків. Так, дружні стосунки можуть зайти в суперечність із виробничими, моральними.

Суспільні відносини або стимулюють, або руйнують міжособистісні стосунки. Суспільство прагне привести міжособистісні стосунки у відповідність до суспільних відносин.

Існує зв'язок між діловими та міжособистісними стосунками. Незбіг близьких міжособистісних стосунків та ділової активності очевидний, але не може бути суспільних відносин у “чистому” вигляді, без особистісного компонента. У будь-яких взаємодіях завжди присутній компонент привабливості-непривабливості. Питання полягає лише в тому, де присутність цього компонента виправдана. На виробництві результат спільної діяльності — економічна ефективність, це головний критерій оцінки користі або шкоди міжособистісних стосунків.

Потрібно визначити ступінь близькості міжособистісних стосунків та прийнятність до тих чи інших обставин. За умов, коли вимагається дотримуватися виробничих та економічних норм, близькі, інтимні стосунки заважають. З іншого боку, перетворення міжособистісних стосунків у функціональні може призвести до їх руйнування або втрати задоволення від них. Неадекватні прагнення у стосунках, як і їхній прояв у поведінці, спричиняють виникнення напруженості та конфліктів.

Взаємний обмін думками, почуттями, вчинками в процесі взаємодії викликає в людини зміну поведінки, установок, оцінок. У цьому разі йдеться про феномен взаємовпливу.

Взаємовплив спрямований на формування сталих оцінок, вчинків, що характеризуються подібністю. Це сприяє зближенню, поєднанню інтересів і ціннісних орієнтацій — відбувається процес уподібнення членів однієї

групи. Механізмами взаємовпливу є імітація, навіювання, конформність, переконання.

Імітація — неспрямований вплив, що не ставить перед собою спеціальної цілі, але має кінцевий ефект і є найпростішою формою відображення людиною поведінки інших людей. На основі імітації пізніше формуються інші регулятори взаємовпливу — навіювання, конформність, переконання. Вони регулюють норми міжособистісного спілкування. Норми, у свою чергу, визначають характер міжособистісних стосунків. Наявність відпрацьованих норм демонструє однозначність у розумінні та оцінці подій.

Навіювання — найменш усвідомлюваний процес — ґрунтується на некритичному наслідуванні зразків поведінки іншої людини. Навіювання може бути пряме (коли один із партнерів по спілкуванню ставить перед собою таке завдання) і непряме, мимовільне.

Конформність, на відміну від навіювання, є процесом свідомої зміни оцінок, установок, поведінки під впливом групи. Це виражається у свідомій зміні ціннісних орієнтацій, прийнятті групових норм, очікувань та ролі, яку нав'язує група. Міра прийняття особистістю зовнішніх оцінок і норм поведінки свідчить про ступінь її конформності. Прийняття норм може мати поверховий характер або ж глибинний, пов'язаний зі зміною диспозицій особистості. Соціальні ролі особистості показують, як глибоко вона сприймає груповий тиск, виявляючи певну конформність.

Слід чітко розрізняти конформність як ситуативне явище та конформізм як рису характеру. Конформність виявляється в повсякденному житті, оскільки людині доводиться узгоджувати свою поведінку з іншими людьми, з певними соціальними нормами. Конформізм як особистісна риса — це готовність людини змінювати власну поведінку, роль, думки та переконання відповідно до нав'язаних їй норм, оцінок.

Переконання — процес свідомого прийняття оцінок, думок і стереотипів поведінки, що належать групі. У процесі переконання відбувається звертання в основному до раціональних сторін психіки, досвіду, знань, логічного мислення, хоча все це не виключає участі емоцій та почуттів.

У повсякденній практиці спілкування явища навіювання, конформності, переконання ідуть поряд. Вплив людини на людину — процес багатоплановий, проте можна виділити кілька його загальних умов. Ступінь конформності та переконаності залежить від того, хто є суб'єктом впливу. Тут відіграють велику роль такі фактори, як соціальний статус особи, належність її до певної організації, вік, професія, популярність та ін. Вплив на людину буде ефективнішим, якщо він здійснюватиметься у присутності інших людей.

Міжособистісний взаємовплив залежить від ступеня визначеності чи невизначеності фактів і подій, завдяки яким приймаються ті або інші рішення. Дослідники виявили таку залежність: за умов високої визначеності завдань вірогідність зміни оцінок і думок менша, а адекватність їх вирішення вища; за умов високої невизначеності завдань вірогідність зміни оцінок більша, адекватність менша.

Суттєвим моментом взаємовпливу є стосунки симпатій та антипатій. Міжособистісні симпатії «нав'язують» більшу згоду, антипатії - незгоду. Симпатії роблять людей більш «відкритими» до взаємовпливу, антипатії, навпаки, — ізолюють їх один від одного. Людина малосприйнятлива до думок та оцінок людей, яким вона не симпатизує. Причому антипатії можуть суттєво погіршувати сутність взаємовпливів. Тому оптимальними вважаються такі стосунки, які найменше пов'язані з симпатіями й антипатіями і спрямовані на ефективність діяльності.

Проте міжособистісні взаємовпливи можуть приводити і до характерологічних змін. У процесі спільного життя люди не тільки

набувають загальних рис, що робить їх схожими один на одного, а й виробляють протилежні характерологічні властивості. Так, за даними досліджень, наявність у батька такої риси, як домінантність, спричиняє формування в дитини зворотної риси — пасивності, але домінантність матері позитивно впливає на формування цієї риси в дитини. Загалом закономірність міжособистісних стосунків, що демонструє зближення психологічних рис у людей, названо -законом “міжособистісного уподібнення”, а частковий його прояв - ефект “поляризації” особистісних рис — формується у процесі тривалих стосунків.

Оцінка міжособистісних стосунків передбачає проведення їхньої класифікації. Так, виділяються стосунки знайомства, приятелювання, дружби, Коли один з партнерів сприймає ці стосунки тільки як знайомство, а інший — як дружбу, то виникає непорозуміння. Тому міжособистісні стосунки можна визначити як взаємну готовність партнерів до певного типу почуттів, домагань, очікувань, поведінки. М. Обозов пропонує таку класифікацію міжособистісних стосунків: знайомства, приятелювання, товариські, дружні, любовні, подружні, родинні, деструктивні. Вона спирається на кілька критеріїв: глибину стосунків, вибірковість щодо партнерів, функції стосунків. Головним критерієм розрізнення міжособистісних стосунків є рівень включення особистості в стосунки. У структурі особистості виділяють такі рівні: загальновидові, соціокультурні, психологічні, індивідуальні. Найбільше включення індивідуальних характеристик особистості відбувається у дружніх, подружніх стосунках. Стосунки знайомства, приятелювання обмежуються включенням у взаємодію переважно видових та соціокультурних особливостей особистості.

Другий критерій — вибірковість щодо партнерів — можна визначити як кількість ознак, що мають значення для встановлення та відтворення стосунків. Найбільшу вибірковість виявляють стосунки дружби, подружні,

кохання, найменшу - знайомства. Середня кількість осіб, уведених у стосунки знайомства особистості-150-500, приятелювання – 70-150, стосунки дружби охоплюють 2-3 особи.

Функції стосунків виявляються в розрізненні їх змісту, психологічного смислу для партнерів. Додатковими критеріями розрізнення міжособистісних стосунків є дистанція між партнерами, тривалість та кількість контактів, норми стосунків, вимоги до умов контакту. Загальна залежність тут така — з поглибленням стосунків скорочується дистанція, збільшується частота контактів.

Міжособистісні стосунки є найбільш значущими для особистості. Неофіційність, особиста значущість, емоційна насиченість становлять основу для впливу міжособистісних стосунків на особистість.

1.1.1. Основні елементи інтерперсональних (міжособистісних) стосунків: когнітивний, афективний та поведінковий

Інтерперсональні відносини включають три елементи - когнітивний (гностичний, інформаційний), афективний і поведінковий (практичний, регулятивний).

Когнітивний елемент припускає усвідомлення того, що подобається чи не подобається в міжособистісних відносинах.

Афективний аспект знаходить своє вираження в різних емоційних переживаннях людей з приводу взаємозв'язків між ними.

Емоційний компонент, як правило, є ведучим. «Це перш за все позитивні і негативні емоційні стани, конфліктність станів (внутрішньоособистісні, міжособистісні), емоційна чутливість, задоволеність собою, партнером, роботою і т. д.» (Обозов, 1979, с. 5).

Емоційний зміст міжособистісних відносин (іноді його називають валентність) змінюється у двох протилежних напрямках: від кон'юнктивних (позитивних, зближуючих) до індиферентних

(нейтральних) і диз'юнктивних (негативних, що поділяють) і навпаки. Варіанти проявів інтерперсональних відносин величезні. Кон'юнктивні почуття проявляються у різних формах позитивних емоцій і станів, демонстрація яких свідчить про готовність до зближення і спільної діяльності. Індиферентно почуття припускають прояви нейтрального ставлення до партнера. Сюди можна віднести безучасть, байдужість та ін..

Диз'юнктивні почуття виражаються у прояві різних форм негативних емоцій і станів, що розцінюється партнером як відсутність готовності до подальшого зближення і спілкування. В окремих випадках емоційний зміст міжособистісних відносин може бути амбівалентним (суперечливим). Конвенціональні прояви емоцій і почуттів у формах і способах, характерних для тих груп, представники яких вступають в міжособистісні контакти, можуть, з одного боку, сприяти взаєморозумінню співрозмовників, а, з іншого боку, важку взаємодію (наприклад, якщо співрозмовники, належать до різних етнічних, професійних, соціальних та інших груп і використовують різні невербальні засоби спілкування).

Поведінковий компонент міжособистісних відносин реалізується в конкретних діях. У випадку, якщо один з партнерів подобається іншому, поведінка буде доброзичливою, спрямованою на надання допомоги та продуктивну співпрацю. Якщо ж об'єкт не симпатичний, то інтерактивна сторона спілкування буде ускладнена. Між цими поведінковими полюсами є велика кількість форм інтеракції, реалізація яких обумовлена соціокультурними нормами, до яких належать співрозмовники.

1.1.2. Якості особистості, які впливають на формування міжособистісних стосунків.

Сприятливою передумовою для успішного формування міжособистісних відносин є взаємна інформованість партнерів один про одного, сформована на основі міжособистісного пізнання. Розвиток міжособистісних відносин багато в чому обумовлюється особливостями

співрозмовників. До них належать стать, вік, національність, властивості темпераменту, стан здоров'я, професія, досвід спілкування з людьми і деякі особистісні характеристики.

Стать. Своєрідність міжособистісних відносин між статями проявляється вже в дитинстві. Хлопчики в порівнянні з дівчатками ще в дитячому віці активніше вступають у контакти, беруть участь в колективних іграх, взаємодіють з однолітками. Така картина спостерігається і у дорослих чоловіків. Дівчата тяжіють до спілкування в більш вузькому колі. Вони встановлюють відносини з тими, хто їм подобається. Зміст же спільної діяльності для них не дуже важливий (у хлопчиків навпаки). У жінок коло спілкування значно менше, ніж у чоловіків. У міжособистісного спілкування вони відчують значно більшу потребу в саморозкритті, передачі іншим особистісної інформації про себе. Частіше вони скаржаться на самотність (Кон, 1987).

У жінок, міжособистісні відносини спрямовані на зменшення соціальної дистанції та встановлення психологічної близькості з людьми. В дружніх стосунках жінки роблять акцент на довірі, емоційної підтримки й інтимності. «Дружні відносини - менш стійкі. Властива жіночій дружбі близькість по дуже широкому колу питань, обговорення нюансів власних взаємин ускладнює їх» (Кон, 1987, с. 267). Розбіжність, непорозуміння і емоційність розхитує жіночі міжперсональні відносини.

У чоловіків міжособистісні відносини характеризуються більшою емоційною стриманістю і предметністю. Вони легше розкриваються перед незнайомими людьми. Їхній стиль міжособистісних відносин спрямований на підтримку свого іміджу в очах партнера по спілкуванню, показ своїх досягнень та домагань. У дружніх відносинах чоловіки фіксують почуття товариства і надання взаємної підтримки.

Вік. Потреба в емоційному теплі з'являється в дитинстві і з віком поступово перетворюється в, різній степені пізнання, психологічну

прихильність дітей до людей, які створюють для них психологічний комфорт (Кон, 1987, 1989). З віком люди поступово втрачають у міжособистісних відносинах властиву юності відкритість. На їхню поведінку накладаються численні соціокультурні норми (особливо професійні та етнічні). Особливо звужується коло контактів після вступу молодих людей у шлюб і появи дітей у сім'ї. Численні міжособистісні відносини зменшуються і проявляються у виробничій та спорідненій сферах. У середньому віці, коли діти підросли, міжособистісні відносини знову розширюються. У старшому і похилому віці інтерперсональні відносини набувають вагомості. Їх пояснюється тим, що діти вирости і у них свої прихильності, активна трудова діяльність закінчується, коло спілкування різко звужується. У похилому віці старі дружні відносини відіграють особливу роль.

Національність. Етнічні норми обумовлюють товариську, рамки поведінки, правила формування міжособистісних відносин. У різних етнічних спільнотах міжперсональні зв'язки будуються з урахуванням положення людини в суспільстві, статевовікових статусів, приналежності до соціальних верств і релігійних груп та ін.

Деякі властивості темпераменту впливають на формування міжособистісних відносин. Експериментально встановлено, що холерики і сангвініки легко встановлюють контакти, а флегматик і меланхоліки зазнають труднощів. Закріплення міжособистісних відносин в парах «холерики з холериком», «сангвінік з сангвініком» і «холерики з сангвініком» ускладнене. Стійкі міжперсональні зв'язки утворюються в парах «меланхолік з флегматиком», «меланхолік з сангвініком» і «флегматик з сангвініком» (Обозов, 1979).

Стан здоров'я. Зовнішні фізичні недоліки, як правило, негативно позначаються на «Я-концепції» і в остаточному підсумку ускладнюють формування міжособистісних відносин. Тимчасові захворювання

впливають на товариськість і стійкість інтерперсональних контактів. Захворювання щитовидної залози, різні неврози та інші, пов'язані з підвищеною збудливістю, дратівливістю, тривожністю, психічною нестійкістю тощо, - все це як би «розгойдує» міжособистісні відносини і негативно впливає на них.

Професія. Міжособистісні відносини формуються в усіх сферах життєдіяльності людини, але найбільш стійкими є ті, які з'являються в результаті спільної трудової діяльності. У ході виконання функціональних обов'язків не тільки закріплюються ділові контакти, але й зароджуються і розвиваються міжособистісні відносини, які в подальшому набувають багатосторонній і глибокий характер. Якщо за родом професійної діяльності людині доводиться постійно спілкуватися з людьми, то у неї з'являються навички та вміння встановлення міжособистісних контактів (наприклад, у юристів, журналістів та ін.)

Досвід спілкування з людьми сприяє придбанню стійких умінь і навичок інтерперсональних відносин, заснованих на соціальних нормах регуляції, з представниками різних груп в суспільстві (Бобнева, 1978). Досвід спілкування дозволяє практично освоювати і застосовувати різноманітні норми спілкування з різними людьми і формувати соціальний контроль за проявом своїх емоцій.

Самооцінка. Адекватна самооцінка дозволяє особистості об'єктивно оцінювати свої особливості та співвідносити їх з індивідуально-психологічними якостями партнера по спілкуванню, з ситуацією. Вибирати відповідний стиль міжособистісних відносин і коригувати його в разі потреби. Завищена самооцінка привносить у інтерперсональні відносини елементи зарозумілості і поблажливості. Якщо партнера по спілкуванню влаштовує такий стиль міжособистісних відносин, то вони будуть достатньо стійкі, в іншому ж випадку вони набувають напружений характер.

Занижена самооцінка особистості змушує її підлаштовуватися до стилю міжособистісних відносин, які пропонуються партнером по спілкуванню. У той же час це може вносити певну психічну напруженість в міжособистісні відносини в зв'язку з внутрішнім дискомфортом особистості.

Потреба в спілкуванні, встановленні міжособистісних контактів з людьми є фундаментальною характеристикою людини. Разом з тим серед людей зустрічаються особи, у яких потреба в довірчому спілкуванні (афіліації) і милосердя (альтруїзм) дещо завищена. Дружні міжособистісні стосунки найчастіше формуються з однією людиною або декількома особами, а афіліація і альтруїзм, як правило, проявляються до багатьох людей. Результати досліджень свідчать, що допоміжною поведінкою виявлено у людей, які володіють емпатією, високим рівнем самоконтролю і схильних приймати самостійні рішення.

Показниками афіліативної поведінки є позитивні вербальні висловлювання, тривалі контакти очей, доброзичливий вираз обличчя, збільшений прояв вербальних і невербальних знаків згоди, довірливі дзвінки по телефону та ін. Викладена характеристика афіліативної поведінки за формою нагадує стадію дружніх відносин, а її показники - критерії розвитку позитивних міжособистісних відносин.

В ході досліджень були виділені особисті якості, які ускладнюють розвиток міжособистісних стосунків. У першу групу увійшли самозакоханість, зарозумілість, і марнославство. До другої групи належать догматизм, постійна схильність не погоджуватися з партнером. Третя група включала лукавство і нещирість (Куницина, Казарінова, Погольша, 2001)

1.1.3. Психологічні тести для діагностики міжособистісних стосунків.

Підбір методик дослідження міжособистісних стосунків був заснований на виділених видах відносин.

Таким чином, ми виділили чотири групи методик:

- ⇒ діагностика міжособистісних відносин;
- ⇒ сімейних відносин;
- ⇒ самосприйняття;
- ⇒ і в одну групу були об'єднані методики діагностики виробничих та соціально-рольових відносин.

Пропонуємо докладніше розглянути вище зазначене даному пункті:

Соціометрична гра «Секрет» (Т. А. Рєпіна) виявляє систему існуючих між дітьми виборчих уподобань.

Методика «Капітан корабля» призначена для діагностики статусу дошкільнят та молодших школярів в колективі однолітків.

Методика «Мозаїка» - природний експеримент, в якому вивчаються особливості міжособистісних стосунків між дітьми в групі однолітків, у тому числі: ступінь емоційного залучення дитини в дії однолітків; характер участі в діях однолітків, характер і ступінь прояву співпереживання однолітків, характер і ступінь прояву просоціальних форм поведінки в ситуації, коли дитина стоїть перед вибором діяти «на користь іншого» або «на свою користь».

Методика Рене Жиля дозволяє досліджувати соціальну пристосованість дитини, сферу його міжособистісних відносин та її особливості, сприйняття дитиною сімейних відносин.

Соціометричний тест призначений для діагностики емоційних зв'язків, тобто взаємних симпатій між членами групи.

Методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі призначена для вивчення стилю і структури міжособистісних відносин та їх особливостей, а також дослідження уявлень випробуваного про себе, про своє ідеальне «Я», ставлення до самого себе.

Методика вивчення взаємних відносин «учень - викладач» (по Ханіна-Стамбулову).

Методика вивчення психологічної атмосфери в групі (шкала-опитувальник Ф. Фідлер). Методика призначена для дослідження особливостей психологічної (емоційної) атмосфери в трудовому колективі.

Методика вивчення психологічного клімату в колективі А. Н. Лутошкіна.

Тест «Психологічне кліматичне коло» призначений для діагностики психологічного клімату, вимірюється за допомогою ділової та емоційної складової.

Методика «Стиль управління колективом» призначена для діагностики стилю, який реалізує керівник при управлінні трудовим колективом (ліберальний, демократичний або авторитарний).

Тест К. Томаса призначений для визначення стратегій поведінки випробуваного в конфліктних ситуаціях.

Методика «Конструктивна сварка» С. Кратохвіл спрямована на визначення ступеня конструктивності ходу конфлікту і його результатів (застосовується в сімейній психології).

Методика «Вивчення згуртованості колективу» (показники ціннісно-орієнтаційної єдності). Р. С. Немов дозволяє виявити рівень згуртованості та ціннісно-орієнтаційної єдності колективу за допомогою визначення частоти розповсюдження позитивних і негативних характеристик значущого для групи явища.

Методика «Аналіз сімейних взаємин» (АСВ) Е. Ейдеміллера, В. Юстіцкого призначена для діагностики особливостей взаємин батьків з дитиною, ступеня задоволення її потреб, рівня та адекватності застосованих вимог.

Тест-опитувальник задоволеності шлюбом В. Століна, Т.Л. Романової, Т. Бутенко. Призначення методики - визначення рівня задоволеності - незадоволеності подружжя шлюбом.

Методика «конфліктність в різних сферах життєдіяльності сім'ї». У методиці використано переважне поширення конфліктів у 8 сферах сімейного життя, а саме: а) проблеми відносин з родичами і друзями; б) питання, пов'язані з вихованням дітей; в) прояв подружжям прагнення до автономії; г) ситуації порушення рольових очікувань; д) ситуації норм поведінки; е) прояв домінування подружжям; ж) прояв ревнощів подружжям; з) розбіжності у ставленні до грошей.

Методика «Розподіл ролей в сім'ї» призначена для визначення в молодій сім'ї розподілу ролей.

Методика «Діагностика батьківських відносин» А. Я. Варга і В.В. Століна дозволяє виявити особливості ставлення батьків до дитини, описувані в ракурсі наступних п'яти шкал: 1) Прийняття - відкинення дитини. 2) Кооперація. 3) Симбіоз. 4) Авторитарна гіперсоціалізація. 5) «Маленький невдаха». Ця, остання шкала показує, як дорослі відносяться до здібностей дитини, до його переваг і недоліків, успіхів і невдач. Батько бачить дитину молодшою в порівнянні з реальним віком. Дитина представляється не пристосованим, неуспішним, відкритим для дурних впливів.

Малюнковий тест «Малюнок сім'ї» (Т. Г. Хоментausкас) дозволяє виявити особливості внутрішньосімейного спілкування.

1.2. Аналіз історії розвитку й обґрунтування проєктивного методу.

Проективні тести - психологічні тести, спрямовані на виявлення особистісних особливостей, де суб'єкту пропонується інтерпретувати малюнки або невизначені конфігурації, такі, як чорнильні плями, виходячи

з власної уяви, інші визначення, навпаки, громіздкі і багатослівні. Однак загальною рисою будь-якого адекватного визначення є:

1) згадка проєкції як принципу, покладеного в основу методу; 2) вказівка на вільний характер відповідей випробуваного, не оцінюються з точки зору їх правильності та неправильності; 3) вказівка на невизначеність і неоднозначність стимульного матеріалу, що тим самим відрізняється від стимульного матеріалу інтелектуальних і інших тестів. Не можна обійти увагою й ще одну особливість проєктивних тестів - невизначеність інструкції для випробуваного; невизначеність, яка виражається в тому, що він, як правило, не уявляє собі, яким чином будуть інтерпретуватися його відповіді; не випадково А. Анастасі досить точно називає проєктивні тести методиками "замаскованого тестування" [3].

Беручи до уваги цю особливість, правомірно, на наш погляд, говорити не тільки про неоднозначність стимульного матеріалу, але й невизначеності для досліджуваного стимульної ситуації в цілому.

Таким чином, тест є проєктивний, якщо, за визначенням, він заснований на механізмі проєкції безвідносно того її виду, який покладено в основу інтерпретації результатів, стимульна ситуація неоднозначна для досліджуваного і, крім того, відповіді вільні настільки, наскільки це можливо. Головну особливість проєктивної методики можна позначити як щодо неструктурованої задачі, тобто завдання, допускають майже необмежену різноманітність можливих відповідей. Для того, щоб фантазія індивіда могла вільно розігріватися, даються тільки короткі, загальні інструкції. З цієї ж причини тестові стимули зазвичай розпливчасті або неоднозначні. Гіпотеза, на якій будуються подібні завдання, полягає в тому, що спосіб сприйняття та інтерпретації індивідом тестового матеріалу або «структур» ситуації повинна відображати фундаментальні аспекти функціонування його психіки. Іншими словами, передбачається, що тестовий матеріал повинен спрацювати як деякого роду екран, на якому

«проектуються» характерні для нього розумові процеси, потреби, тривожність і конфлікти.

Проективні методики характеризуються також глобальним підходом до оцінки особистості. Увага фокусується на загальній картині особистості як такої, а не на вимірі окремих її властивостей.

Нарешті, проективні методики розглядаються їх прихильниками як найбільш ефективні процедури для виявлення прихованих, завуальованих чи неусвідомлених сторін особистості. Більш того, стверджується, що чим менше структурований тест, тим більше він чутливий до подібного завуальованого матеріалу. Це впливає з припущення, що чим менше структуровані і однозначні стимули, тим менш імовірно, що вони викличуть у сприймаючого захисні реакції.

Глобальні підходи проективних методик торкають не тільки емоційні, мотиваційні та міжособистісні характеристики особистості, але також і деякі інтелектуальні аспекти поведінки. До останніх можна віднести загальний інтелектуальний рівень, оригінальність і стиль вирішення проблемних ситуацій. Окремі адаптації проективних методик спеціально призначені для вимірювання установок, і тим самим вони як би доповнюють методики.

Можна додати, що будь-який психологічний тест, незалежно від призначення, може виконати роль проективної методики. Наприклад, деякі клініцисти використовують, таким чином, тести інтелекту. Початкове припущення, на якому будуються проективні методики, полягає в тому, що всі поведінкові прояви, як найбільш, так і найменш значні є виразами особистості індивіда.

Традиційно вважається, що дослідженнями, передбачуваними створення проективних тестів, були роботи В. Вундта та Ф. Гальтона. Саме їм належить честь першого використання методу вільних (словесних) асоціацій. Однак, необхідно згадати, що метою експериментів цих вчених,

також як і психологів Вюрцбургської школи, було вивчення характеру і темпу реакцій на слова-стимули; засновані на інших принципах і мають іншу мету, ніж асоціативний експеримент, ці дослідни, мабуть, не мали нічого спільного з проєктивними методами дослідження особистості, за винятком, хіба що, зовнішньої схожості.

Багато хто вважає, що першим проєктивним тестом у звичному розумінні цього слова був метод вільних асоціацій К.Г. Юнга: "Саме Юнгу належить відкриття та доказ феномена, що лежить в основі всіх проєктивних методик, а саме можливість за допомогою непрямого впливу на значущі області переживання та поведінки людини (" комплекси ") викликати перетурбації в експериментальній діяльності ". Відібравши слова-подразники, які можуть мати, на його думку, афектогенне значення, Юнг, згідно принципам заснованої ним наукової школи, аналізував відповіді випробуваного щодо часу реакції на них, а також піддавав подальшій інтерпретації формальну сторону відповідей.

У тому ж році, що і Юнг (1910), Г. Кент та А. Розанов (США) сконструювали і застосували тест, який надзвичайно нагадував юнговській; вони пропонували випробуваному 100 загальноповживаних слів-стимулів, відібраних у зв'язку з тим, що майже у всіх вони викликали однакові реакції (стіл - стілець, темно - світло та ін.) Дослідження показали, що психічно хворі досліджувані давали більшу кількість оригінальних, названих авторами "індивідуальними", відповідей, ніж здорові. Однак метод не отримав широкої популярності в силу того, що продукування "індивідуальних" відповідей могло залежати не тільки від психологічного статусу індивіда, але і від його віку, соціального стану, освітнього рівня та інших факторів.

Метод широко обговорювався згодом і став козирною картою в руках супротивників проєктивних методів – феномен впливу на відповіді зовнішнього детермінанту, що знижує, на їхню думку, їх надійність.

Потрібно сказати, що асоціативний експеримент Юнга був потім перероблений багатьма дослідниками. Так, Д. Рапапорт, у 1946 році натхненний прикладом Юнга, відібравши 60 слів-стимулів з точки зору їх психоаналітичного значення, і досить успішно працював з пацієнтами, аналізуючи їх внутрішні конфлікти і використовуючи свій метод для виявлення порушень ментальної діяльності.

Однак, є підстави вважати, що Юнгу зовсім не "належить відкриття та доказ феномена, що лежить в основі всіх проєктивних методик". Насправді: чи не є метод вільних асоціацій, відкритий Фрейдом між 1892 і 1898 роком, джерелом проєктивних тестів? Вже в роботі "Дослідження істерії" (1895) Фрейд говорить про новий метод досить туманно; аналізуючи випадок Емілії він пише: "Те, що вона говорить, далеко не так спонтанно, як здається, у її словах відтворюється, причому, досить вірно, її спогади, а також нові враження, які вплинули на неї за час нашої останньої зустрічі. А вони виникають - часом зовсім несподівано - на основі тих патогенних спогадів, від яких вона сама довільно звільнилася в результаті словесного розвантаження ". У роботі "Про психоаналіз" (1909) він згадує, поряд з тлумаченням сновидінь та помилкових дій, основне правило психоаналітичного процесу - правило вільних асоціацій. Крім того, якщо глянути на обговорюваний предмет, хіба не є інтерпретація сновидінь, принципи якої були викладені в 1900 році і аналіз помилкових дій ("Психопатологія повсякденного життя", 1901) методами проєктивними. Якщо розуміти їх як аналіз не стільки того, що індивід зробив або сказав, скільки того, що він хотів зробити або сказати насправді? У зв'язку з цим, здається, було б поспішно оголошувати К.Г. Юнга першовідкривачем методу. За все, про роль Юнга сказав, сам Фрейд у роботі "До історії психоаналітичного руху". Обговорюючи дослідни Юнга, він бачив їх значення в "швидкої експериментальної перевірки тверджень психоаналізу

і для прямого показу в навчанні таких зв'язків, які міг би продемонструвати тільки психоаналітик".

Але справжню революцію справила книга Германа Роршаха "Психодіагностика" (1921). Саме з 1921 року почався новий етап у розвитку експериментального вивчення особистості - етап проєктивного її дослідження. Не буде перебільшенням сказати, що тест Роршаха, як і ТАТ Г. Мюррея, - два фундаментальних методи, які визначили рух психологічної діагностики на багато десятиліть вперед. Герман Роршах народився в 1884 році в Цюріху. Отримавши медичну освіту в Швейцарії та Німеччині, він успішно захистив докторську дисертацію під керівництвом Е. Блейлера. Ще тоді разом зі своїм другом, вчителем живопису Конрадом Герінгом, він написав ніде, на жаль, не опубліковану роботу, де спробував проаналізувати, чи володіють здібні студенти великим рівнем розвитку уяви, ніж студенти посередні. Познайомившись з психоаналізом, він досяг настільки великих успіхів, що був обраний віце-президентом швейцарського психоаналітичного суспільства.

"На початку 1890-х років психолог Джордж Уіппл опублікував таблицю стандартних відповідей на ряд проєктивних тестів, де він вказав час реакції та кількість питань, а також ступінь складності відповідей суб'єктів, однак є сумніви, що Роршах був знайомий з цією публікацією", - пишуть Ф. Александер і Ш. Селеснік, роздумуючи про витоки методу Роршаха. Так чи інакше, після чотирнадцяти років роботи "Психодіагностика" була опублікована.

Треба зазначити, що російські вчені теж внесли свій внесок у створення проєктивної психодіагностики: так, В.В. Абрамов в 1911 році запропонував метод доповнення фрази для дослідження творчої діяльності душевнохворих. Однак, як уже було сказано вище, всі ці дослідження стали лише підготовчим етапом у розвитку методу. Точкою відліку, без сумніву, можна вважати "Психодіагностику".

Проективні методи виникли в клінічних умовах і залишаються в основному інструментом клініциста. Деякі з них розвинулися з терапевтичних методів (наприклад, лікування за допомогою творів мистецтва), що застосовувалися до психічнохворих. На теоретичних побудовах проективних методик позначається вплив психоаналітичної концепцій. Існують також розрізнені спроби покласти в основу проективних методик теорію сприйняття і перцептивні теорії особистості. Слід, звичайно, зазначити, що немає необхідності оцінювати конкретні методики з точки зору їх теоретичної спрямованості або історії походження. Методика може виявитися практично корисною, або емпірично цінною, з інших причин, ніж ті, які висувалися для виправдання її введення для використання фахівцями.

Проективна ідеологія формувалася під впливом двох напрямків - психоаналізу та холістичної психології. В рамках кожного з цих напрямків проективний метод дозволяє особливі завдання і використовує особливий словник понять. Так, у психоаналітичних теоріях, де сутність особистості розглядається як продукт перетворень інстинктивних потягів під впливом соціальних і культурних вимог середовища, проективний метод орієнтований на виявлення саме тих неусвідомлених тенденцій та їх різноманітних трансформацій. Виходячи з цього, об'єктом проективного методу є глибоко конфліктна дезадаптована особистість, тому такі поняття як потяг, конфлікт, захист в їх психоаналітичного розумінні, складають основу аналізу та інтерпретації практично будь-якої методики. Отже, проективний метод, що використовується в системі психоаналізу, буде мати наступні відмінні риси: спрямованість на діагностику причин дезадаптації - несвідомих потягів, конфліктів і способів їхнього дозволу (механізмів захисту); трактуванням всієї поведінки, і проективної зокрема, як прояви динаміки несвідомих потягів; передумова будь-якого проективного дослідження - невизначеність тестових умов - буде

інтерпретуватися як зняття тиску реальності, у відсутність якого особистість проявить не конвенційні, а нібито внутрішньо властиві їй способи поведінки.

Звернемося тепер до концепції проективного методу в рамках холістичної психології. Ядро особистості, по Франку, складає суб'єктивний світ бажань, думок, ідей і т. д. Взаємовідносини особистості та її соціального оточення є процес структурування «життєвого простору» з метою створення та підтримки «особистого світу». Проективний експеримент моделює ці ставлення: досліджуваний перед обличчям невизначених ситуацій отримує свободу у виборі елементів «життєвого простору» і способів їх структурування. Проективний метод виступає, таким чином, як засіб пізнання змісту і структури «особистого світу». На перший план висувається діагностика індивідуальних особливостей особистості. Як правило, проективні методики спрямовані на діагностику особистості в цілому, ніж на виявлення ступеня вираженості одного або декількох особистісних якостей - з цієї точки зору вони навряд чи можуть називатися тестами. Крім того, часто проективні методи не відповідають тим вимогам, що пред'являються традиційно, наприклад, до особистісних опитувань (мається на увазі їх валідними і надійність). Але, незважаючи на їх, цілком очевидну несхожість на інші види тестів, проективні методики, здається, все ж можуть бути до них віднесені. [5].

1.2.1. Галузі застосування проективних методик.

Частіше за все питання, які потребують застосування психодіагностики, виникають у таких галузях соціальної практики:

- розстановка кадрів, профвідбору, профорієнтація;
- оптимізація навчання та виховання;
- прогнозування соціальної поведінки (психологічна експертиза призовників та ін);
- судово-психологічна експертиза;

-консультативна, психотерапевтична допомога [13].

Питання про застосування проєктивних методик у вітчизняній психології залишається гостро дискусійним.

Продуктивність використання проєктивних методик у прикладних психологічних дослідженнях не викликає сумніву, але етапу широкого впровадження їх в практику повинен обов'язково передувати етап теоретичної апробації.

Зростає застосування ігрових технік у клінічній діагностиці та вивченні особистісного розвитку дітей. Суб'єкту можуть бути пред'явлені в якості матеріалів майже будь-які іграшки або ігри або прості дерев'яні кубики для вільної гри або виконання якогось запланованого дії, наприклад, будівля будинку, класифікації за групами, встановлення сцени для вистави або іншої організації ігрових матеріалів в певну конфігурацію, що виражають для суб'єкта емоційно значиму модель. Необхідно пам'ятати, що діти менше ховаються за схованими та захисними механізмами і менше усвідомлюють ступінь свого самораскриття в грі.

Використовуються не тільки ігрові предмети, а також різні аморфні матеріали, такі, як глина для ліплення, борошно і вода, бруд, а також інші речовини подібної консистенції, що дозволяють суб'єкту, вільно звертаючись з ними, перетворювати їх в різні предмети. У цих ігрових ситуаціях суб'єкт часто переживає катарсис, що виражає емоції, які інакше могли залишатися подавленими або маскуються, або символічне звільнення від образ і ворожості, які довгий час перекривалися зовні гарною поведінкою. Розбірні ляльки можна використовувати для дослідження пригніченої ворожості і агресії проти батьків та сіблінгов. Театральна сценічна гра з іграшковими фігурами і декораціями також служить підставою для виявлення суб'єктом своїх особистісних труднощів та дозволи багатьох емоційних проблем. Маленькі пацієнти ліплять з глини фігурки, через які виражають найгостріший тривоги і спотворення.

Художні засоби дають другий ряд багатих можливостей для проєктивних методів вивчення особистості. Малювання пальцями багато в чому дозволило проникнути в сутність особистісних особливостей та труднощів дитини. Знайдено надзвичайну користь малювання при вивченні характеру особистості та її емоційних порушень. Зображення фігур - чудовий метод вивчення світу дитини. Малюнкові тести прості в управлінні, не вселяють побоювань і можуть використовуватися там, де інші техніки обмежені такими факторами як мовний і культурний бар'єри й труднощі спілкування. Поява труднощів у розвитку дитини є комплексним багатофакторним процесом, і спроби зрозуміти ці труднощі через малюнки - лише перший крок проникнути в проблему. Вони не претендують на спробу знайти універсальне рішення дитячих проблем в малюнках. Автори використовують проєктивні тести як додатки до інтерв'ю та терапевтичних технік, які дозволяють більш глибоко проникнути в проблеми дитини [2].

Лялькові вистави викликають у пацієнтів з числа дітей одночасно і діагностичні, і терапевтичні реакції, оскільки сила драматичного переживання спонукає дитину до інтенсивного висловлення своїх почуттів до авторитету і до батьків, а також пригнічує бажання образити інших. Індивідові дають ролі, а потім просять експромтом їх розіграти, виявляючи таким чином ступінь сплутаності і стриманості почуттів. Виявляється також, що звільнення пригнічених емоцій може привести особистість до розуміння своїх труднощів. У методах тематичної перцепції незнання дає можливість викликати дуже важливі проєкції у суб'єктів, яких просять написати або скласти розповідь по серії зображень, що демонструють персонажів, з ким вони можуть ототожнити себе, і тих, хто має до них безпосередньо особистісне ставлення.

Тим же самим чином суб'єктом проєктується багато аспектів своєї особистості при завершенні оповідань і пропозицій, при створенні аналогій, сортуванні і класифікації предметів, наприклад, іграшок, і в

інших методиках, де суб'єкт розкриває те, «що він не зможе або не стане говорити».

Застосування проєктивних методик в дитячій і підлітковій психології і психіатрії охоплює широке коло питань, з'ясовується їх роль у вирішенні наступних проблем: особливості протікання дитячих психозів (аутизм, нарцисизм та ін); світ фантазії; символізація дитячих страхів і бажань; діагностичні і прогностичні показники психічного розвитку дітей в нормі і патології; сімейне та шкільне оточення та ін У дослідженні дітей за допомогою проєктивної техніки вирішуються найрізноманітніші завдання: від проблем сексуального насильства (Дж. Хіз-Стаутхамер, А. Бовенхофф, Нідерланди) до труднощів у навчанні (В. Кемп , Іспанія). Застосування тестів інтелекту та методики Роршаха дозволило В. Кемп виявити кілька прогностичних показників розвитку інтелекту. Дж. Сауер, Р. Круз (США) використовують методику Роршаха з метою відбору дітей для групової психотерапії, а М. Сендін (Іспанія) - для вивчення впливу психотика - члена сім'ї на процеси, що відбуваються в сім'ї.

Вивчення за допомогою проєктивних методик проблем похилого віку та старіння: специфіка психологічного захисту в процесі старіння; вплив віку на креативність; показники особистісних змін. У цьому напрямку працюють Л. Валенте Торре (Італія), М. Перюшо, Ф. Вайль (Франція) та ін [4].

1.2.2. Класифікація проєктивних методик.

Л. Франк першим розробив класифікацію проєктивних методик. Ця класифікація, незважаючи на велику кількість інших, з запропонованими пізніше змінами і доповненнями є сьогодні найбільш повною, яка характеризує проєктивну техніку. Познайомимось ближче з класифікацією проєктивних методик.

Конститутивні проективні методики. Досліджуваному пропонується якийсь аморфний матеріал, якому він повинен надати сенс. Прикладом може служити методика Роршаха, що складається з 10 таблиць, на яких зображені симетричні одноколірні та поліхромні зображення - плями, які легко отримати, нанісши на аркуш паперу небагато чорнила або фарби, а потім перегнув цей лист навпіл. Досліджуваному задається тільки одне питання: «Що це може бути, на що це схоже?» Вважається, що в процесі інтерпретації зображень, надання їм сенсу досліджуваний проектує свої внутрішні установки, прагнення і очікування на тестовий матеріал. (докладніше див: Бурлачук Л. Ф. Дослідження особистості в клінічній психології.-К.: Вища школа, 1979).

Конструктивні проективні методики. Пропонуються оформлені деталі (фігурки людей і тварин, моделі їх осель та ін..), з яких потрібно створити осмислене ціле і пояснити його. «Сценотест», наприклад, складається з 232 моделей об'єктів, розподілених в різних пропорціях по 15 категоріям (будинки, дерева, літаки, люди, тварини і т.д.). Досліджуваний конструює «малий світ», а по певних особливостях цих сцен та розповідей дослідниками робляться висновки про особистість «конструктора» та його соціальне оточення.

Інтерпретативні методики. Необхідно витлумачити, інтерпретувати будь-яку подію, ситуацію. Тест тематичної апперцепції є хорошою ілюстрацією цього виду методик. Досліджуваному пропонується таблиці-картини, на яких зображені невизначені ситуації, що допускають неоднозначну інтерпретацію. У ході обстеження досліджуваним складається невелика розповідь, в якій необхідно вказати, що призвело до зображеної ситуації, що відбувається в даний час, про що думають, що відчувають дійові особи, чим ця ситуація завершиться. Передбачається, що досліджуваний ідентифікує себе з «героєм» розповіді, що дає можливість розкриття внутрішнього світу даного, його почуттів, інтересів і мотивів.

Катартичні. Пропонується здійснення ігрової діяльності в особливо організованих умовах. Наприклад, психодрама, що здійснюється у вигляді імпровізованого театрального уявлення і дозволяє суб'єкту не тільки афективно відреагувати (ігровий катарсис) - а тим самим домогтися терапевтичного ефекту, - але й дає досліднику можливість виявити внутрішні конфлікти, проблеми, іншу особистісно насичену продукцію.

Рефрактивні. Особистісні особливості, приховані мотиви дослідник прагне діагностувати за тими невимушеними змінами, що вносяться до загальноприйнятих засобів комунікації, наприклад, мова, почерк.

Експресивні. Здійснення досліджуваном образотворчої діяльності, малюнок на вільну чи задану тему, наприклад, методика «Будинок-дерево-людина». Пропонується намалювати будинок, дерево і людини. По малюнку роблять висновки про афективну сферу особистості, рівні психосексуального розвитку та інші особливості.

Імпресивні. Ці проективні методики ґрунтуються на вивченні результатів вибору стимулів з ряду запропонованих. Досліджуваний вибирає найбільш бажані йому стимули. Наприклад, тест Люшера, що складається з 8 кольорових квадратів (неповний набір). Пред'являються всі квадрати з проханням вибрати найбільш приємний. Процедура повторюється, і в результаті утворюється ряд, в якому кольори розташовуються по їх привабливості. Психологічна інтерпретація виходить з символічного значення кольору. В якості стимулів можуть виступати фактично будь-які об'єкти живої і неживої природи.

Адитивні. У цих проективних методиках від досліджуваного потрібно завершення вже розпочатих речень, розповіді чи історії. Наприклад, пропонується серія незакінчених пропозицій типу: «Майбутнє здається мені ...», «Думаю, що справжній друг ...» і т.п. Ці методики призначені для діагностики різноманітних особистісних змінних - від мотивів тих чи інших вчинків до ставлення статевого виховання молоді.

Пропонуємо докладніше ознайомитися із змістом проєктивних методик, вище зазначених:

Метод "Незавершені пропозиції". Методика призначена для дослідження різних сторін особистості. Інтерпретація носить якісний характер. Методика може бути використана для самоаналізу, для первинного виявлення проблемних зон особистості. Може бути модернізована і доповнена за бажанням психолога.

Малюнок "Людина під дощем". Є малорозповсюдженою, але цікавою та інформативною. Вона орієнтована на діагностику сили Его людини, її здатності долати несприятливі ситуації, протистояти їм. Вона дозволяє також здійснити діагностику особистісних резервів та особливостей захисних механізмів.

Проективна методика "Малюнок дерева". Методика призначена для дослідження особливостей особистості дітей.

Проективна методика «Три дерева». Передбачає, що в ході попередньої бесіди дитину розпитують про склад її родини, як кого звати, скільки кому років, ким працюють чи де навчаються члени сім'ї, яка квартира і хто в якій кімнаті живе. Після цього психолог просить дитину намалювати на стандартному аркуші паперу формату А4, який розташовується горизонтально, "будь-які три дерева". Поки дитина малює, психолог, якщо це необхідно, може поговорити в сусідньому приміщенні з батьками наодинці.

Фізіономічний тест Куніна. Фізіономічний тест Куніна (розроблений американськими психологами) застосовується для експрес-діагностики настрою. Особливу цінність він представляє для психологів, обстежують великі колективи (наприклад, трудові) з метою визначення рівня настрою «у поточній» ситуації. Допустимо використовувати його багаторазово на тому ж стимульному матеріалі.

Тест гумористичних фраз. Цей тест, що складається з 100 гумористичних фраз, дозволяє виявити домінуючу в підсвідомості людини установку на підвищену чутливість в одній з наступних сфер: 1. Агресія - самозахист. 2. Міжстатеві відносини. 3. Згубні звички (в даному випадку - пияцтво). 4. Гроші. 5. Мода. 6. Кар'єра. 7. Сімейні негаразди. 8. Соціальні проблеми. 9. Бездарність в мистецтві та іншому творчому справі. 10. Людська дурість..

Тест Роршаха. Rorschach Test. Проективна методика дослідження особистості. Створено Г. Роршахом в 1921 р. За своєю популярністю в психодіагностичних дослідженнях особистості даний тест займає провідне місце серед інших проективних методик...

Тест тематичної апперцепції (ТАТ) Хекхаузена. Проективна методика дослідження особистості. Початковий варіант ТАТ був розроблений в кінці 40-х рр.. Д. Мак-Клеландом і його колегами на основі Тематичної апперцепції тесту Х. Моргана і Мюррея. Спрямований на оцінку мотиваційного аспекту особистості.

Методика "Малювання пальцем". Проективна методика дослідження особистості. Описана Рут Ф. Шоу (Ruth F. Show) в 1932 р. Методика малювання пальцями народилася в Римі для подолання специфічних проблем, що виникали в школі. Ця школа була місцем, де зустрічалися діти різних національностей, що говорять на різних мовах, і малювання пальцями повинно було стати таким методом самовираження, який би підходив всім і не залежав від вербалізації...

Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА). Мета методики - визначення рівня егоцентричної спрямованості особистості. Егоцентризм і егоцентрична спрямованість - це властивості особистості. Вони характеризують її позицію і являють собою центровану і фіксовану соціальну установку, що визначає звернення на свої якості, думки, переживання, уявлення, дії, цілі і т.п.

Асоціативний цепний тест. Методика є одним з численних варіантів тесту словесної асоціації і призначена для вивчення специфіки асоціативного мислення, особистісних особливостей, зон індивідуальної психічної напруженості досліджуваних...

Методика «Будинок - Дерево - Людина» Дж. Бука. Проективна методика дослідження особистості. Запропонована Дж. Буком в 1948 р. Тест призначений для обстеження як дорослих, так і дітей, можливо групове обстеження...

Тест «Неіснуюча тварина».

Методика «Малюнок сім'ї» Ця назва об'єднує цілу групу проективних методик для оцінки внутрішньосімейних відносин. Сама техніка заснована на аналізі та інтерпретації малюнків. Як правило, застосовуються при обстеженні дітей...

1.3. Проективні методики, які застосовуються для діагностики міжособистісних стосунків

Тест комунікативних умінь Міхельсона. Автор: Л. Міхельсон.
Переклад та адаптація Ю. З. Гільбуха
Мета: Визначення рівня комунікативної компетентності та якості сформованості основних комунікативних умінь.

Тест Ассінгера (оцінка агресивності у відносинах).
Флегматична людина рідко проявляє себе як цікавий співрозмовник, але і з надмірно агресивним, неприємно спілкуватися.

Методика А. Ассінгера ("опитувальник Ассінгера [Ассінгера]")
визначає, чи достатньо людина коректна у відношенні з оточуючими і легко спілкується з ним. Для більшої об'єктивності відповідей можна провести взаємооцінку, коли колеги відповідають на питання один за одного. Це допоможе зрозуміти, наскільки вірна їх самооцінка.

Методика діагностики міжособистісних відносин Лірі. Методика створена Т. Лірі (Т. Ліар), Г. Лефоржем, Р. Сазеком у 1954 р. і призначена для дослідження уявлень суб'єкта про себе та ідеальне "Я", а також для вивчення взаємин у малих групах . За допомогою даної методики виявляється переважаючим тип відносин до людей, самооцінку і взаємооцінку.

Методика «Q-сортування» тенденцій поведінки в групі. Мета: вивчення уявлень випробуваного про себе. Може бути також використана для визначення «ідеального» Я » індивіда або його уявленні про те, яким його бачать інші. Ці параметри можуть бути досліджені на підставі аналізу 6 тенденцій поведінки людини в групі: залежність- незалежність, товариськість- нетовариськість, прийняття боротьби - ухилення від боротьби.

Опитувальник міжособистісних відносин (ОМО). Опитувальник призначений для оцінки типових способів ставлення до людей.

Тест опису поведінки особистості в конфліктній ситуації К. Томаса. Тест створений одним з відомих фахівців у галузі конфліктології К. Томасом, адаптував М. В. Гришин. Дозволяє визначити тип поведінки особистості в конфліктній ситуації.

Розділ II. Методи та методологія дослідження міжособистісних стосунків підлітків.

Пропонуємо розглянути докладніше наступний набір методик для дослідження міжособистісних стосунків учнів – старшокласників.

2.1.Проективний тест егоцентричних асоціацій (Tea)

Мета методики - визначення рівня егоцентричної спрямованості особистості. Егоцентризм і егоцентрична спрямованість - це властивості особистості. Вони характеризують її позицію і являють собою центровану і фіксовану соціальну установку, що визначає зверненні на свої якості, думки, переживання, уявлення, дії, цілі і т.п. Починаючи з юнацького віку сюди включається саморефлексія. Егоцентрична спрямованість детермінує позицією і сприяє автономізації особистості від інших людей. Вона викликається потребами у власному успісі, в співчутті, в опіці, в афіліації, в самоствердженні, в захисті свого "Я", в тому числі і психосексуальній потребі. Дослідження егоцентризма за допомогою проективного тесту егоцентричних асоціацій (ТЕА) можна проводити як з одним досліджуваним, так і з групою. При роботі з групою кожен учасник тестування повинен бути забезпечений бланком, ручкою зручно розміщуватися за столом на відстані 1,5-2 м від сусідів і експериментатора.

Особливістю даного завдання є те, що досліджувані не повинні знати мети дослідження. У якості "підставної" мети може бути названа перевірка швидкості писемного мовлення або визначення швидкості виникнення асоціацій на словесний стимульний матеріал. При цьому важливо підкреслити, що зміст, грамотність і каліграфія значення не мають. У процесі заповнення тесту експериментатору забороняється що-небудь пояснювати крім інструкції, необхідно стежити за суворою індивідуальністю роботи.

Інструкція: "Тест містить 40 незакінчених пропозицій. Вам необхідно доповнити кожен з них так, щоб вийшли пропозиції, в яких виражена закінчена думка. Відразу записуйте першим що прийшло Вам в голову закінчення незавершеного пропозиції. Намагайтеся працювати швидко.

Бланк тесту егоцентричних асоціацій виглядає наступним чином.

Незакінчені пропозиції:

1. У такій ситуації ... 2. Найлегше ... 3. Незважаючи на те, що ... 4. Чим довше... 5. В порівнянні з ... 6. Кожен ... 7. Жаль, що ... 8. В результаті ... 9. Якщо ... 10. Кілька років тому назад ... 11. Найважливіше те, що ... 12. Тільки ... 13. Насправді ... 14. Справжня проблема в тому, що ... 15. Неправда, що ... 16. Прийде такий день, коли ... 17. Саме велике ... 18. Ніколи ... 19. У те, що ... 20. Навряд чи можливо, що ... 21. Головне в тому, що ... 22. Іноді ... 23. Років так через дванадцять ... 24. У минулому ... 25. Справа в тому, що ...
26. В даний час ... 27. Самое лучшее ... 28. Беручи до уваги ... 29. Якби не ... 30. Всегда ... 31. Можливість ... 32. У випадку ... 33. Зазвичай ... 34. Якщо б навіть ... 35. До сих пор ... 36. Умова для ... 37. Більше всього ... 38. Нарахунок ... 39. З недавнього часу ... 40. Тільки з тих пір ...

Після завершення роботи досліджувані здають заповнені бланки тесту. Експериментатор швидко їх переглядає, не вчитуючись у зміст в зміст, і, якщо помічає незавершені пропозиції, то бланк повертається з проханням завершити ту чи іншу пропозицію.

Обробка результатів. Мета обробки результатів - отримання індексу егоцентризму. За величиною індексу можна судити про рівень егоцентричної спрямованості особистості. Обробляти результати має сенс, якщо досліджуваний повністю впорався з тестом, тому під час тестування важливо стежити, щоб усі пропозиції були закінчені. Якщо в тестовому

бланку виявилося більше 10 незакінчених пропозицій, то він обробки і аналізу не підлягає. У такому випадку просять протестуватися ще раз через кілька днів. Індекс егоцентризму визначається шляхом виявлення та підрахунку пропозицій, що містять інформацію, що вказує на самого суб'єкта, тобто тестуємого. Ця інформація виражається займенниками і власними займенниками, освічені від нього.

Це можуть бути займенники "я", "мені", "мій", "мною", "моїх" і т.п. Інформацію про суб'єкта несуть також пропозиції, у яких зазначених займенників немає, але вони явні увазі при наявності дієслова першої особи однини. Індексом егоцентризму служить кількість вищезазначених пропозицій.

Аналіз результатів. Для визначення рівня егоцентричної спрямованості особистості та аналізу отриманих результатів наводиться таблиця. Вона містить градації рівнів егоцентризму досліджуваних.

Рівень егоцентричної направленості				
дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий
0-1	2-7	8-22	23-30	31-40
0-1	2-7	8-22	23-29	30-40

Дуже низький рівень егоцентризму означає, як правило, що досліджуваний невірно зрозумів інструкцію і поставив собі якусь іншу задачу замість запропонованої в інструкції. Дуже високий показник егоцентризму може бути ознакою акцентуації особистості на своїй власній персоні. У процесі аналізу результатів потрібно врахувати, що егоцентризм і егоцентрична спрямованість - це властивості особистості. Вони характеризують її позицію і являють собою центровану і фіксовану соціальну установку, що визначає зверненні на свої якості, думки, переживання, уявлення, дії, цілі і т.п. Егоцентризм відбивається на пізнавальних можливостях людини, перешкоджає ефективному

спілкуванню та взаємодії з людьми, гальмує розвиток моральної сфери самої особистості.

Особи з високим рівнем егоцентризму часто бувають конфліктними, так як недораховують, а часом і спотворюють смисловий зміст повідомлення співрозмовника, що призводить до непорозумінь і міжособистісної проблеми.

Низький рівень егоцентризму часто є наслідком постійного придушення особистості дитини авторитетами. Дома ними стають батьки, а в школі - вчителі й деякі учні. В окремих випадках високий рівень егоцентричної спрямованості може бути ситуативним, викликаним дуже важливим для людини подією. Для корекції егоцентризму потрібен досвід спілкування і взаємодії індивіда з іншими людьми. Важливо розвивати вміння враховувати точки зору інших, контролювати правильність розуміння людей, з якими спілкуєшся і взаємодієш, тренувати здатність уявити себе на місці іншого, бути уважним до стану оточуючих. Доцільно особам з високим рівнем егоцентризму рекомендувати участь в тренінгах сензитивності, спілкування, децентрації.

Своєчасна корекція егоцентризму важлива ще й тому, що на тлі його високого рівня розвиваються психопатичні риси особистості, а при неадекватно низькому рівні - конформному і соціальній пасивності.

2.2. Методика «Q-сортування» тенденцій поведінки в групі.

Мета: вивчення уявлень досліджуваного про себе. Може бути також використана для визначення ідеального «Я » індивіда або його уявлення про те, яким його бачать інші. Ці параметри можуть бути досліджені на підставі аналізу 6 тенденцій поведінки людини в групі: залежність-незалежність, товариськість-недружелюбність, прийняття боротьби - ухилення від боротьби.

Порядок дослідження. Текст методики складається з 60 висловлювань і може бути пред'явлений у вигляді списку або на окремих картках. Досліджуваному пропонується ознайомитися з твердженням і відповісти «так», якщо воно відповідає його поданням про себе, або «ні», якщо воно суперечить його поданням. У виняткових випадках дозволяється відповісти «сумніваюся». Відповіді фіксуються в реєстраційному бланку.

Обробка даних та інтерпретація результатів

1. Залежність 3, 9, 15, 21, 27, 33, 39, 45, 51, 54
2. Незалежність 6, 12, 18, 24, 30, 36, 42, 48, 57, 60
3. Товариськість 5, 7, 13, 19, 25, 31, 37, 43, 49, 52
4. Недружелюбність 4, 10, 16, 22, 28, 34, 40, 46, 55, 58
5. Прийняття «боротьби» 1, 11, 17, 23, 29, 35, 41, 47, 56, 59
6. Уникнення «боротьби» 2, 8, 14, 20, 26, 32, 38, 44, 50, 53

Відповіді досліджуваного, згідно ключу, розподіляються по 6-ти тенденціям. Підраховується частота прояву кожної з тенденцій. Причому кількість відповідей «так» за однією з тенденцій сумується з кількістю відповідей «ні» по полярній тенденції, в парі. Наприклад, кількість позитивних відповідей за шкалою «залежність» складається з кількістю негативних відповідей за шкалою «незалежність». *Тенденція до залежності* розуміється як внутрішнє прагнення індивіда до прийняття групових норм, стандартів і морально-етичних цінностей. *Тенденція до товариськості* свідчить про контактні прагнення утворювати емоційні зв'язки як у своїй групі, так і за її межами. *Тенденція до «прийняття боротьби»* розглядається як активне прагнення до досягнення більш високого статусу в системі міжособистісних відносин. *Протилежна тенденція* - ухилення від боротьби свідчить про прагнення уникнути взаємодії, зберегти нейтралітет у групових суперечках і конфліктах, схильність до компромісних рішень. Кожна з цих тенденцій, мабуть має

внутрішню і зовнішню характеристику, тобто може бути внутрішньо притаманною індивіду, а може бути зовнішньої, своєрідною «маскою», приховує справжнє обличчя людини. Якщо отримане число, про який говорилося вище, наближається до 20-ти, то можна говорити про справжню перевагу тієї чи іншої стійкої тенденції, притаманної індивіду і виявляється не тільки в певній групі, але й за її межами. У випадку, якщо кількість відповідей «так» однієї тенденції виявляється рівним кількістю позитивних відповідей по протилежній тенденції (наприклад, залежність-незалежність), то таке положення може говорити про наявність внутрішнього конфлікту особистості, яка знаходиться у владі однаково виражених протилежних тенденцій. 3-4 відповіді «сумніваюся» по окремим тенденціям розглядаються як ознака нерішучості, ухилення, астенічності, однак в інших випадках це може свідчити про вибірковість в поведінці, про тактичну гнучкість, стелічність.

Інструкція: «Вашій увазі пропонується 60 тверджень, що стосуються поведінки людини в групі. Прочитайте послідовно кожне з них і дайте відповідь «так», якщо воно відповідає вашому уявленню про себе, або «ні», якщо не відповідає йому ».

Текст методики

1. Я критичний до товаришів 2. У мене виникає тривога, коли в групі починається конфлікт 3. Я схильний слідувати порадам лідера 4. Я не схильний створювати занадто близькі відносини з товаришами 5. Мені подобається дружність у групі 6. Я схильний суперечити лідеру 7. Відчуваю симпатію до одного-двох певних товаришів 8. Уникаю зустрічей і зборів у групі 9. Мені подобається похвала лідера 10. Я незалежний у судженнях і манері поведінки 11. Я готовий стати на чий-небудь сторону в суперечці 12. Я схильний керувати товаришами 13. Радію спілкуванню з одним-двома друзями 14. При появі ворожості з боку членів групи я зовні спокійний 15. Я схильний підтримувати настрій всієї групи 16. Не надають

значення особистим якостям членів групи 17. Я схильний відволікати групу від її цілей 18. Відчуваю задоволення, протиставляю себе лідеру 19. Хотів би зблизитися з деякими членами групи 20. Надаю перевагу залишатися нейтральною в сварці. 21. Мені подобається коли лідер активний і добре керує. 22. Надаю перевагу обговорювати різнобіжності. 23. Я недостатньо стриманий у вираженні почуттів. 24. Намагаюсь об'єднати однодумців. 25. Незадоволений занадто формальним спілкуванням. 26. Коли мене звинувачують я розгублююсь і мовчу. 27. Надаю перевагу згоджуватися з рішенням групи. 28. Я прив'язаний до групи в цілому більше, ніж до певних товаришів 29. Я схильний затягувати і загострювати суперечку 30. Прагну бути в центрі уваги 31. Я хотів би бути членом більш вузької групи 32. Я схильний до компромісів 33. Відчуваю неспокій, коли лідер надходить всупереч моїм очікуванням 34. Болісно ставлюся до зауважень друзів 35. Можу бути підступним і вкрадливим 36. Я схильний прийняти на себе керівництво в групі 37. Я відвертий у групі 38. У мене виникає занепокоєння під час групового розбіжності 39. Не хочу, щоб лідер брав на себе відповідальність при плануванні робіт 40. Я не схильний відповідати на прояви дружелюбності 41. Я схильний сердитися на товаришів 42. Я намагаюсь вести інших проти лідера. 43. Легко знаходжу знайомства за межами групи 44. Намагаюсь уникати бути втягнутим в суперечку 45. Легко погоджуюся з пропозиціями інших членів групи 46. Чинять опір утворенню угруповань у групі 47. Коли роздратований, я насмешлив і іроничен 48. У мене виникає ворожість до тих, хто намагається виділитися 49. Предпочитаю меншу, але більш інтимну групу 50. Намагаюсь не показувати свої щирі почуття 51. Стаю на бік лідера в групових розбіжностях 52. Я ініціативний у встановленні контактів у спілкуванні 53. Уникаю критикувати товаришів 54. Віддаю перевагу звертатися до лідера частіше, ніж до інших 55. Мені не подобається, що відносини в групі занадто фамільярні 56. Люблю затевати спори 57.

Прагну утримати своє високе положення в групі 58. Я схильний втручатися в контакти знайомих і порушувати їх 59. Я схильний до перепалки, задірістий 60. Я схильний виражати невдоволення лідером

Розділ III. Емпіричне дослідження міжособистісних стосунків старшокласників.

3.1. Організація та проведення емпіричного дослідження.

За мету емпіричного дослідження поставлено мету дослідити особливості використання проєктивного та не проєктивного методу для дослідження міжособистісних стосунків.

Об'єктом дослідження є психодіагностика міжособистісних стосунків.

Предмет експериментального дослідження - особливості використання проєктивних методик для діагностики міжособистісних стосунків підлітків.

Перед початком дослідження було сформульовано наступну гіпотезу: що результати дослідження будуть неоднозначними, оскільки обидві методики (проєктивна і не проєктивна) спрямовані на дослідження різних сфери психічного відображення (свідомої та несвідомої).

Тож, у ході дослідження маємо дослідити особливості міжособистісних стосунків підлітків за допомогою проєктивного і не проєктивного методу.

Дослідження проводилося у ЗОШ №16 м. Житомира з учнями 11-А класу, віком від 16 до 18 років.

Для діагностики випускного класу використано:

⇒ Методика Q-сортування тенденцій поведінки в групі.

⇒ Проєктивна методика: «Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА)»

Отже, в дослідженні приймали участь 15 учнів-старшкласників, яких було вибрано випадковим чином.

Експеримент можна умовно поділити на два етапи:

на першому етапі у груповій формі була використана методика Q-сортування тенденцій поведінки в групі.

Через певний період часу (10 днів), з тією ж самою вибіркою була проведена досліджувальна робота, використовуючи проективну методику «Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА)».

Результати дослідження було переведено у кількісні показники та представлено у зведених таблицях (див. розділ 3.2.).

3.2. Результати дослідження та інтерпретація.

Тож, розглянемо результати, які були отримані в ході дослідження та перевіримо, чи підтвердилась гіпотеза експериментального дослідження.

На першому етапі дослідження психодіагностична робота проводилась з учнями одинадцятого класу.

Результати групового дослідження за методикою «Q-сортування тенденцій поведінки в групі».

Табл.1.

№	Шифр досліджуваного	Критерії	Залежність	Незалежність	Товариськість	Нетовариськість	Прийняття боротьби	Уникнення боротьби
1	Катя С.		13	7	14	6	7	13
2	Ліда Д.		5	15	12	8	15	5
3	Василина К.		7	13	13	7	9	11
4	Саша Б.		11	9	11	9	8	12
5	Діма Л.		10	10	12	8	6	14
6	Каріна Л.		9	11	11	9	9	11
7	Наташа В.		4	6	13	7	8	12
8	Анатолій К.		7	13	11	9	5	14
9	Саша В.		10	10	14	6	6	14
10	Оксана Г.		4	16	13	7	7	13
11	Ірина М.		8	12	13	7	9	11
12	Аня Г.		10	10	13	7	16	4
13	Юлія Р.		14	6	12	8	8	12
14	Юрій К.		12	8	14	6	4	16
15	Віктор І.		11	9	11	9	10	10

Результати групової діагностики за методикою «Q-сортування тенденцій поведінки в групі» дають змогу зробити наступні висновки стосовно уявлення досліджуваних про себе, про певні тенденції поведінки в групі:

отже, щодо тенденції «залежності-незалежності» ми можемо контекстувати, що прийняття незалежності групових норм, стандартів і морально-етичних цінностей надає перевагу 60% досліджуваних, 30%-тенденція залежності і менша кількість досліджуваних (10%) показала наявність внутрішнього конфлікту особистості, яка знаходиться у владі однаково виражених протилежностей даної тенденції;

100% було виявлено щодо тенденції товариськості досліджуваних;

ухилення від боротьби свідчить 80% досліджуваних, яке проявляється у прагненні уникнути взаємодії, зберегти нейтралітет у групових суперечках і конфліктах; 15% -прихильні до прийняття боротьби і всього 5%-це досліджувані, які перебувають у стані внутрішнього конфлікту.

Розглянемо результати групової діагностики за проективною методикою

«Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА)».

Табл.2

№	Шифр досліджуваного	Кількість балів	Рівень егоцентричної направленості
1	Катя С.	12	Середній
2	Ліда Д.	19	Середній
3	Василина К.	4	Низький
4	Саша Б.	11	Середній
5	Діма Л.	22	Середній
6	Каріна Л.	10	Середній
7	Наташа В.	2	Низький
8	Анатолій К.	18	Середній
9	Саша В.	18	Середній
10	Оксана Г.	9	Середній
11	Ірина М.	10	Середній
12	Аня Г.	4	Низький
13	Юлія Р.	2	Низький
14	Юрій К.	12	Середній
15	Віктор І.	20	Середній

Аналізуючи отримані результати дослідження за методикою «Тест егоцентричних асоціацій (ТЕА)», бачимо, що у 26% учнів низький рівень егоцентричної направленості, наслідками якого можуть виступати постійні придушення особистості дитини авторитетами; 74% досліджуваних набули середній рівень егоцентричної направленості.

Висновок

У даній роботі були описані теоретичні основи міжособистісних стосунків, які розглядаються як система установок, очікувань, стереотипів, орієнтацій, через які люди сприймають і оцінюють один одного і в регуляції яких беруть участь три мотиваційні аспекти: «я хочу», «я можу» і «треба». Особистого бажання («я хочу») недостатньо для виникнення стосунків. Необхідне узгодження взаємних бажань і можливостей («я можу»). Я «треба» — найважливіший аспект утворення, розвитку або руйнування стосунків.

Також було встановлено, що проєктивна методика - це прийом або набір процедур, в основі яких лежить так звана проєкція, розроблених для того, щоб отримати інформацію про особистість людини, надаючи їй можливість реагувати в будь-який спосіб.

Основними ознаки даних методик виділили:

1. невизначеність і неоднозначність використовуваних стимулів;
2. відсутність обмежень у виборі відповіді;
3. відсутність оцінки відповідей як правильних і неправильних.

На основі аналізу теоретичний літератури, були виділені наступні види проєктивних методик: конститутивні; конструктивні; реферативні; інтерпретативні; катартичні; експресивні; імпресивні; адитивні (класифікація була розроблена Л. Франком). А також був зазначений перелік проєктивних методик, які безпосередньо застосовуються для дослідження міжособистісних стосунків

Проаналізувавши наявні факти про області застосування проєктивних методик, ми прийшли до висновку, що вони досить часто використовуються у прикладних психологічних дослідженнях, але в широкій практиці поки не впроваджені у зв'язку з необхідністю ретельної теоретичної апробації.

В ході роботи було проведено емпіричне досліджень, метою якого є підтвердження або спростування поставленої гіпотези. Отже, можемо відмітити, що гіпотеза, зазначена на початку дослідження повністю

підтвердилася, оскільки отримані результати обидвох методик (проективної та не проективної) є неоднозначними, і надалі, бажано, ці дві методики в ході досліджувальної роботи використовувати паралельно, оскільки вони доповнюють одна одну і надають досліднику більш широкий спектр відомостей про певні особливості особистості.

Література

1. Ананьев Б.Г. Структура личности. // Психология личности в трудах отечественных психологов. Хрестоматия. / Сост. Куликов А.В. - С-Пб.: Изд. "Питер", 2000. -с.91-95
- 2.Андреева Г.М. Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. -М.: Аспект Пресс, 1998. -376с.
- 3.Аннелиз, Ф. Корнер «Теоретическое исследование пределов возможностей проективных методик» из кн. Проективная психология, - М., 2000. - 258с.
4. Бернс Р.С., Кауфман С.Х. Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки./ Пер. с англ., Москва: Смысл, 2000. - 146с.
5. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика. - Спб.: Питер, 2002. - 352с.
6. Гильбух Ю.З. Актуальные проблемы валидации психологических тестов. - «Вопросы психологии», 1978, №5.
7. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. - С-Пб.: Изд-во "Питер", 2000. - 320с.
8. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности. - Спб.: Питер, 2001. - 560с.
9. Леонтьев А.Н. Деятельность и личность. // Психология личности. Т.2. Хрестоматия. - Самара: Изд. Дом "БАХРАХ", 1999, -с.165-196.
- 10.Меньшиков В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности. - М.: Изд-во Московского Университета, 1985

- 11.Мясищев В.Н. Понятие личности в аспектах нормы и патологии. // Психология личности. Т.2. Хрестоматия. - Самара: Изд. Дом "БАХРАХ", 1999, - с.197-244.
- 12.Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений. - К.: "Лыбидь", 1990. - 192с.Проективная психология / Пер. с англ. - М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000.- 528с.
- 13.Общая психодиагностика. Основы психодиагностики, немедицинской психотерапии и психологического консультирования / Под ред. А.А.Бодалева, В.В.Столина. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. - 304с.
- 14.Прошанский Г.М. «Классификация проективных методов» из кн. Проективная психология, - М., 2000. - 258с.